

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΙΔΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- άλατζάς**=είδος ὕφασμα σπιτικό.
άμπάς=ὕφασμα μάλλινο χοντρό.
άμπαδένιος=καμωμένος ἀπὸ ἀμπά,
άμπατζής=ὁ δουλεντής τῶν ἀμπάδων.
άλισβερίσι=δοῦναι λαβεῖν, δοσοληψία.
άζάς (ὁ)=πάρεδρος δικαστικός.
άζαλίκι=τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀγά.
βαρεμένη=ἔγκυος.
γιουρνούκηδες=ἄτακτοι Τούρκοι ποὺ ἐλήστευαν.
ἐλαχες=ἐτυχες. — "Ελαχές μας, παπᾶ πὸ τραπεζῶ, εἶπε ἡ νοικοκυρὰ στὸν παπᾶ
ποὺ ἀγίαζε (φώτιζε) καὶ τὴν βοήθει στοὺς τραπεζίτες.
ἐπκες=ἐποίησες. — "Επκα, ἐπκες, ἐπκε, ἐπκαμεν, ἐπκατε, ἐπκασι.
ζαπτιέδες=οἱ ἀστυνόμοι
ζεμπίλι=πλεχτὸ μὲ ψάθα σακκούλι.
θωριά=τὸ χρώμα.
κιλίφι=σκέπασμα τοῦ μαξιλαριοῦ καὶ κάθε θήκη πανένια.
καλντιρίμι=τὸ πετρόστρατο, ὅπως εἶταν ὅλοι οἱ τούρκοι δρόμοι στὶς
πολιτεῖες.
καλές=ἀκρόπολις βυζαντινὴ, ὀχυρωμένη μὲ τεῖχη καὶ πολεμίστρες, τρεῖς ὥρες
μακρὰν τῶν Σαῶν Ἐκκλησιῶν. Εἰς τοὺς πρόποδες τοῦ τῶ χωριὸ Σκόπελος.
κεμέρι=ἡ πέτανη ζώνη, ποὺ ἔβαζαν μέσα τὰ χροσὰ νομίσματα καὶ τὴ
τύλιγαν τρεϊδεύοντας στὴ μέση.
λενιζιπέρης=ὁ γεωργός, ποὺ εἶχε χωράφια καὶ ζῶα νὰ ζεύγει.
μπογιαμάς=κρασὶ μαῦρο, στιφό, ποὺ γενότανε ἀπὸ τὸ μαῦρο σταφυλὶ μὲ
τὸ νομα παπασκαράλκι μεγάλορρωγο καὶ ζουμερό.
μαξοῦλι=ἡ σοδειὰ τῆς χρονιάς τῶν σταφυλίων στὸν τρυγητό.
ντόκι (τὸ)=ὕφασμα σπιτικό γιὰ ροῦχα καλοκαιρινά.
ντουβάρια=τοῖχοι.
δμπασηδες=οἱ δεκανεῖς.
σεργιάνισμα καὶ σεργιάνι=τὸ θέαμα.
σεργιανίζω=θεῶμαι.
σαξιά (τὰ)=οἱ γλάστρες οἱ πῆλινες ποὺ φύτευαν λουλούδια.
σεκέρια=ζαχαρωτὰ λογιῆς-λογιῶ.

Π. Α. Χρυσόπουλος
 Παγκράτιον Ἀθῶν
 Ἰούλιος 1937-8
 Ἀρχὴν Θεσσαλονίκης
 Λογισμὸν
 Γενικὸν
 Ὑπουργεῖον
 Γ. Δ.

σελάχια=ὄπλα

σκαάκια=δρόμοι.

σοφράς=τὸ τραπέζι τοῦ φαγητοῦ.

τεξιάχι=πάγκος, ποὺ δούλευε ὁ τεχνήτης.

τζαμπάξης=ὁ σχοινοβάτης.

τζαμπαζλίκια=οἱ σχοινοβάσιες καὶ οἱ ἐξυπνάδες.

τιρτίλια=στολίδια τοῦ ἀετοῦ, ποὺ σχηματίζουν τὰ παιδιὰ μὲ κομμένα χαρτιά καὶ τὰ κρεμοῦσαν σὰν σκουλαρίκια. Ἔτσι κρεμοῦσαν καὶ στὴν εἰκόνα τῆς ἀναστάσεως.

ισορματζήδες=οἱ πλούσιοι, οἱ ἄρχοντες, ποὺ λόγῳ τοῦ πλούτου τῶν ἐπιβάλουνταν καὶ διηύθυναν τὰ κοινά, οἱ κοινοτάρχαι.

τζανταρμάδες=οἱ χωροφύλακες καὶ ἀστυνόμοι.

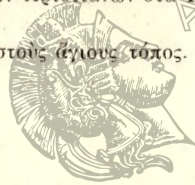
τζουμπούσι (τὸ)=ἡ διασκέδαση μὲ φαγοπότι.

χουσμετεύω=κάνω δουλειές.

χουσμέτια=οἱ δουλιές.

χατζηλίκι=ὁ παγαμὸς τῶν Χριστιανῶν στὰ Γεροσόλυμα καὶ τῶν Ὀθωμανῶν στὴ Μέκκα.

χατζής=αὐτὸς ποὺ πῆγε σtoὺς ἁγίους τόπους.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Λαϊκή Τέχνη — Ἡθογραφία — Ἑλληνική Τέχνη

Δὲν εἶναι πρώτη φορά πού προλογίζω διηγήματα τοῦ Πολύ-
δωρου Παπαχριστοδούλου. Καὶ τώρα μετὰ τόσα χρόνια πού μοῦ
δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ δευτερολογήσω, τὸ κάνω μὲ τὴν ἴδια εὐχα-
ρίστηση πού δοκίμασα καὶ τότε.

Τὰ διηγήματα τοῦ Π. Π. δὲν γέρασαν, δὲν πάλιωσαν, εἶναι
καὶ θὰ εἶναι πάντα ὅμοια μὲ τὸν ἑαυτὸ τοῦς. Ἐκεῖνο πού τὰ
χαρακτηρίζει εἶναι ὅτι δὲν προβάλλουν καμμιὰ ἀξίωση, καὶ εἶναι
αὐτὸ τόσο ξεκουραστικό. Ὁ Π. Π. μᾶς προσφέρει τὰ διηγήματά
του σὰν **πράγματα**, σὰν ἀντιζείμενα, καὶ ὅπως δὲν ὑπαρχει λόγος
νὰ κρίνουμε ἢ ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀντιζειμένων πού
βλέπουμε, παρόμοια δεχόμεστε καὶ τὴν **πραγματικότητα** πού μᾶς
χαρίζει χωρὶς νὰ τὴ συζητοῦμε. Ἐνα διήγημα τοῦ Π. Π. εἶναι
μιὰ ἀλληλουγία φυσικῶν ἀντιζειμένων μὲ τὴν ἴδια ἔντονη ζωτι-
κότητα πού παρατηροῦμε σὲ ἄλλα ἐπίπεδα, σὲ ἄλλη τάξη πραγ-
μάτων, ὅταν θαυμάζουμε λ. χ. τὸ ἐσωτερικὸ ἐνὸς λαϊκοῦ σπιτιοῦ,
τὴν τοποθέτησιν τῶν εἰκόνων πάνω ἀπὸ τὸν κομὸ, τὸ ἀράδιασμα
τεντζερῶν στὸ ράφι τῆς κουζίνας, τὴ θέσιν τοῦ καναπέ κατὰ
μεσοῖς τοῦ τοίχου, τὴν πολυθρόνα κοντὰ στὸ τζάκι, τὴ γλάστρα στὴν
ταράτσα, τὸ κιούρι στὴν αὐλὴ καὶ τὴν κανάτα στὸ παράθυρο.
Τέτοια πράγματα εἶναι φυσικὰ καὶ ἀναντίρρητα. Ἡ καθημερινὴ
ζωή, ἡ ἀνθρωπινὴ ἔξις, τὸ ἀτομικὸ ἔμφυτο γούστο, τὰ κατὰ τόπους
ἔθιμα, κάποιος βαθύτερα ὑποσυνειδήτος λόγος, ἡ ἀναπότρεπτη ἀνά-
γκη καὶ ἡ τυχαίότης ἀκόμη, τέλος ἕνας πατροπαράδοτος πολιτισμὸς
τὰ ὀρίζουν κατὰ τρόπο ἀνέκκλητο. Μὲ τὰ ταπεινὰ τοῦτα στοιχεῖα
τόπου, χρόνου, θέσεως, ἀναλογίας, πληρῶνεται μὲ τὸ πῶς φυσικὸ
μέσον, ὁ νόμος μιᾶς ὀρισμένης ἁρμονίας. Ἡ ἔλξις καὶ ἡ ἀπώθησις
τῶν στοιχείων, ὁ πρέπων χαρακτηρισμὸς ἐκάστου, ἡ οἰκονομία πού

διέπει τὰ πάντα, ἡ ἔκδηλη κατευθυντήριος γραμμή, ἡ ἐνιαία ἐντύπωσις ποὺ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ σύνολον, ἡ φωτοσκίασις τέλος τῶν μερῶν ἀποτελοῦν τὴν συνισταμένη μιᾶς ζωντανῆς ἁρμονίας, ποὺ εἶναι τὸ μυστήριον καὶ ἡ ποίησις τῆς ζωῆς. Αὕτῃ ἡ πολυσύνθετη καὶ πολύπλοκη αἴσθησις ἐπηρεάζει τὸ δημιουργὸ—συγγραφέα ἢ τεχνίτη—ὅσο περισσότερο εἶναι συνυφασμένη ἡ ζωὴ του μετὰ τὰ πράγματα τοῦτα ἀπὸ τὴν πρὸ εὐαίσθητη παδικὴ ἡλικία. Νομίζεις πῶς τὸ χῶμα, ὁ ἀέρας, ἡ μυρουδιά τῆς βροχῆς, ἡ διαρρυθμισις τοῦ σπιτιοῦ, ἡ κυριακάτικη λιακάδα, οἱ σκοτεινὲς μέρες τοῦ σχολείου, ἡ ἐντύπωση ἀπὸ τοὺς «μεγάλους», ὁ πόθος τοῦ παιχνιδιοῦ, οἱ πικρὲς τιμωρίαι τῶν παιδιάτικων χρόνων, ἀπαρτίζουν τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ποῦ, συνειδητὰ ἢ ὄχι, ἐπιβάλλουν στὸν ὄριμον καλλιτέχνη ὠρισμένες τάσεις, ὠρισμένες συνήθειαι, ὠρισμένη τέλος τεχνοτροπία—ἐκεῖνο ποὺ ὀνομάζω ὠρισμένες ἀναλογίαις—ποῦ τοῦ εἶναι προσωπικῆς, καὶ ποῦ ἀπαρτίζουν τὸ ξεχωριστὸ «ὄφος» του καὶ τὸ διακριτικὸ τοῦ σημείου. Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς κάνει ν' ἀναγνωρίζουμε, πρὶν ἀκόμη δοῦμε τὴν ὑπογραφή, ἓνα ἔργον ζωγραφικῆς, ἓνα διήγημα, ἓνα μουσικὸ μοτίβο, ἔστω καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τεμαχισμένα, παλαιωμένα καί, ἀπὸ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, σχεδὸν ἀγνώριστα ἔργα. Καὶ ἂν εὐρύνουμε ἀκόμη τὴν ἔννοιαν αὐτῇ, βλέπουμε τὸ πνεῦμα μιᾶς ολόκληρης ἐποχῆς, καὶ ὄχι πλεον ἐνὸς ἀτόμου, νὰ καθρεφτίζεται στὰ ἔργα τέχνης ποῦ μᾶς ἄφισε. Ἐτσι λέμε: Αὐτὸ ἀνήκει στὸν δέκατον ὀγδοὸ αἰῶνα, αὐτὸ στὴν κλασσικὴ ἐποχὴ, αὐτὸ στὴ ρωμαντικὴ, καὶ εἶναι ἀδύνατον ν' ἀνήκει σ' ἄλλη.

Εἶναι σὰν ἡ ἴδια ἡ αἴσθησις νὰ ὑφάθηκε μέσ' στίς κλωστὲς τοῦ κεντήματος, σὰν δύναμις, τίς οἶδε ποιᾶς μυστηριώδους ἀλχημείας, νὰ πότισε ἡ ἴδια ἡ ζωὴ τὸ χῶμα ἀπ' ὅπου βλάστησε καὶ ἀνθήσῃ τὸ ρόδο τῆς ποιήσεως, σὰν ἓνα μέρος τῆς ψυχῆς νὰ κρυφτήκε μέσα στίς πτυχῆς τοῦ ἀγάλματος καὶ νὰ τοῦ δίνει τίς πολυτιμὲς καμπύλες, ποῦ ἀποτελοῦν τὸ εἰδικὸ βάρος του. Ἐτσι ξεχωρίζουν τὰ πραγματικὰ ἔργα ἀπὸ τὰ ψεύτικα.

Ἡ δόνησις, ὁ παλμός, ὁ ἀνεπηρέαστος ἐσωτερικὸς ρυθμός, τὰ φέρουν κατ' εὐθειαν εἰς αἴσιον τέλος. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ

ποιότης τοῦ ἔργου, τὸ μόνο στοιχεῖο ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ γελάσει ἐκείνους ποὺ τὸ ἀναγνωρίζουν. Ἐκεῖνοι βλέπουν τὴν ποιότητα, ἔστω καὶ ἂν εἶναι θαμένη κάτω ἀπὸ τὰ σκύβαλα παροδικῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἀναγνωρίζουν τὴν **αὐθεντικότητα** ὅπου κι' ἂν βρῖσκεται. Καὶ ὅπως εἶπα προηγουμένως, ὑπάρχει ἡ ἴδια αὐθεντικότητα σ' ἓνα δημοτικὸ τραγοῦδι, στὴν ἀρχιτεκτονικὴ μιᾶς ξύλινης μπαράγκας, στὴ μελωδίᾳ μιᾶς κραυγῆς, στὸ ρυθμὸ μιᾶς φυσικῆς κινήσεως, ὅπως καὶ στὴ διακόσμηση τοῦ Παρθενῶνος, στοὺς ἤχους μιᾶς σονάτας ἢ στοὺς σοφοὺς βηματισμοὺς ἑνὸς μπαλέτου. Ζήτημα ὕψους καὶ διαβαθμίσεως, ἀλλ' ὄχι ποιότητος. Ἀντιθέτως, σὲ πλεῖστα ἔργα—καὶ ξαίρω ποιά ἔχω στὸ νοῦ μου—παρ' ὅλη τὴ φαινομενικὴ τους ἀριότητα, παρ' ὅλη τὴν ὑψηλὴ θέσιν ποὺ διεκδικοῦν στὸν πίνακα τῶν ἀξίων, φαίνεται καθαρὰ ἡ ἔλλειψις τοῦ πρωτίστου αὐτοῦ ὅρου πάσης τέχνης. Σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα ἄλλο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὶς ἀπεριόριστες ἀξιώσεις τους, ποὺ θὰ μείνουν γιὰ πάντα ἀνεκπλήρωτες.

Καὶ ἡ αὐθεντικότης αὕτη πῶς ἀποκτάται; —Δὲν ἀποκτᾶται. Προϋπάρχει. Κάποτε ἀργεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ νὰ ξεχωρίσει τὸν δρόμο της. Κάποτε πάλι τὸν βρίσκει μὲ τὸ πρῶτο. Ἄλλοτε ἐξελίσσεται ὡς τὴν ἰδιοφυΐα. Ἄλλοτε περιορίζεται στὴν εἰδικότητά της. Εἶναι πάντοτε ἰσχυρὰ καθωρισμένη ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὴ φύσιν τοῦ καλλιτέχνη. Ἐκδηλώνεται πότε βαθμηδὸν καὶ ὑπομονητικὰ, πότε πρὸς βῆμα, πότε ὀρμητικὰ καὶ πληθωρικὰ, ὅπως εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Π. Παπαχριστοδούλου. Τότε δὲν φοβᾶται τὶς ἐπαναλήψεις οὔτε τὰ λάθη στὶς λεπτομέρειες. Ἡ ὁρμή της σκοντάφτει ἴσως στὰ ἐμπόδια, ἀλλὰ ξεχειλᾷ καὶ βρίσκει ἄλλοῦ ἀναπληρώσεις. Ἡ ἀλήθεια τοῦ συναισθήματος, ὅταν μάλιστα ἀναπηδᾷ μὲ τόση θέρμη, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ συμβουλὲς καὶ κανόνες. Βρίσκει μέσα της τὴ δικαίωση τῶν πράξεών της, καί, ἐπειδὴ οἱ πράξεις αὗτὲς εἶναι δίκαιες καὶ νόμιμες, γίνονται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ «κανονικές». Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο λέμε λ. χ. ὅτι ἡ λαϊκὴ τέχνη ξαναβρίσκει τοὺς χαμένους νόμους τῆς ἀρχαιότητος. Τοὺς ξαναβρίσκει δηλαδὴ διὰ τοῦ αἰσθήματος καὶ τοῦ ἐνστίκτου, ὅπως τοὺς εἶχεν ἀνακαλύ-

ψει καὶ κείνη. Τοὺς ξαναβρίσκει καὶ διὰ τῆς ταπεινῆς ὑπακοῆς σὲ τεχνικὲς ἀπλές, ἀλλὰ καὶ ὀρθές ποὺ ἔχει διαφυλάξει. Εἶναι οὐσιώδεις ὁ τεχνίτης νὰ βρίσκεται σὲ φυσικὴ καὶ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὰ ὕλικά του μέσα, καὶ νὰ ἔχει μὲ τὰ πράγματα σχέσεις πρωτόγονες. Ἡ τεχνοτροπία του γίνεται διανυγῆς καὶ χωρὶς ὑστεροβουλία. Βαδίζει κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν σκοπὸ του καὶ ἀγνοεῖ τοὺς ἐλιγμούς. Κρατεῖ στὴν ἐκτέλεση μιὰ πειθαρχία ἀξιοθαύμαστη. Καὶ συνήθως χαλάει ὅ,τι ἔκανε, ἂν προσπαθήσει νὰ ὑποτάξει τὴν ἐργασία του σὲ τεχνικὲς ξένες πρὸς τὴν ἰδιοσυγκρασία του καὶ τὶς γνώσεις του.

Τοῦτα ὅλα εἶναι γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ συγχρόνως τοῦ Π. Π., ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ κάνει λαϊκὴ τέχνη καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐπιζητεῖ—ἴσως μάλιστα χωρὶς νὰ τὸ ξαίρει—ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἀστείρευτὴ τούτῃ πηγὴ κάθε γνήσιας τέχνης τὶς κύριες ἀρετές του: Τὴν κατ' εὐθείαν ἐντύπωση καὶ ἀπόδοση, τὴ δύναμη καὶ τὴ δροσιά. Καὶ εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι πρέπει ν' ἀγνοεῖ ὁ καλλιτέχνης τὴν ἀρχὴ τῆς ἐμπνεύσεώς του, γιατί τότε μόνο γίνεται γόνιμη. Μήπως δὲ γνωρίζουμε ζωγράφους ποὺ προσπαθοῦν ἐν γνώσει τοὺς νὰ μιμηθοῦν τὶς πρωτόγονες τέχνες, καὶ ποιητὰς ποὺ θέλουν νὰ μοιάζουν τὰ ποιήματά τους μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, καὶ ὑπερρεαλιστὰς ἀκόμη ποὺ κατὰ παραγγελίαν κάνουν ὑπερρεαλισμὸν;

Ἡ **ἠθογραφία** ἔχει κατ' ἀνάγκην σχέση μὲ τὴ λαϊκὴ τέχνη, ποὺ κι' αὐτὴ πηγάζει ἀπὸ τὴ λαϊκὴ συνείδηση. Καί, νομίζω, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ γνησιώτερη ἠθογραφία ἀπὸ κείνη ποὺ γεννιέται αὐθόρμητα στὸ νοῦ ἐνὸς προικισμένου ἀτόμου ἀπὸ τὶς ἄπειρες προσωπικὲς του ἀναμνήσεις. Γιατὶ τότε, τὸ ἀπλὸ καὶ ξερὸ γεγονὸς παίρνει συγκίνηση καὶ ζωὴ ἀπὸ τὴ ἴδια συγκίνηση καὶ τὴ ζωὴ ἐκείνου ποὺ τὸ ἀφηγεῖται καὶ ποὺ τὸ ἔζησε. Χρειάζεται λοιπὸν πρῶτα πρῶτα αἴσθημα καὶ ἀγάπη ἢ ἠθογραφία, γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν τέλεια αὐτὴ μορφή ὅπου τὴν ἔφερε ἓνας Παπαδιαμάντης καὶ τώρα ἓνας Παπαχριστοδοῦλου στὰ διηγήματά του.

Χωρὶς τὰ διηγήματα αὐτά, τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του, τὰ λόγια καὶ τα φερσίματα τῶν συμπατριωτῶν του, θὰ ἔμεναν γιὰ πάντα θαμμένα ὅχι τόσο κάτω ἀπὸ τὴ δυστυχία καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Θρά-

κης, ὅσο κάτω ἀπὸ τὴ λησιμονιὰ καὶ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἰδίων τῶν
ἐαυτῶν μας.

Καὶ ὅμως μᾶς ἦταν ἀπαραίτητα νὰ τὰ ξαίρουμε, γιατί αὐτὰ
ἀπαρτίζουσιν ἓνα ἀπειροστό μέρος τῆς *Ἑλληνικῆς Παραδόσεως*,
ποὺ ἀπ' αὐτὴν καὶ μόνον θὰ διαμορφωθῇ ἴσως κάποτε ἡ νέα «ἐλ-
ληνική» τέχνη, ὁ νέος «ἐλληνικός» πολιτισμός, ποὺ ἄλλοι τὸν
περιμένουν ἀπὸ μιὰ ἄψυχη καὶ ἀντιπνευματικὴ μίμηση, ὅπως ὁ
ἀκαδημαϊσμός, ποὺ ἐνσαρκώνει ἀκριβῶς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀντιελλη-
νικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ ἐπομένως τῆς τέχνης.

Μὲ τίς ἡθογραφίας του, καθὼς καὶ μὲ τὴν πολύτιμη ἐργασία
του στὸ «Ἀρχεῖο τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ
θησαυροῦ» ὁ Π. Παπαχριστοδούλου προσφέρει λοιπὸν μιὰ πραγ-
ματικὴ ἐθνικὴ ὑπηρεσία. Τὸ ἔργον του ἀπευθύνεται εἰς τὸ μέλλον
ὅσο καὶ εἰς τὸ παρόν.

Ν. ΧΑΤΖΗ-ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΓΚΙΚΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ